

Wyrok z dnia 8 marca 2001 r.

III RN 176/00

Data wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego wobec przedsiębiorstwa na podstawie przepisów art. 2 i art. 3 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz.U. Nr 3, poz. 17 ze zm.) jest data ogłoszenia w dzienniku urzędowym województwa wykazu przedsiębiorstw przechodzących na rzecz Państwa lub innych osób prawnych prawa publicznego oraz przejmowanych na własność Państwa (§ 17 i § 24 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa, Dz.U. Nr 16, poz. 62 ze zm.).

Przewodniczący SSN Andrzej Wasilewski (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Jerzy Kwaśniewski, Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 8 marca 2001 r. sprawy ze skargi H.C. Spółka Akcyjna w P. na decyzję Ministra Gospodarki z dnia 14 lipca 1999 r. [...] w przedmiocie przejęcia przedsiębiorstwa przez Skarb Państwa, na skutek rewizji nadzwyczajnej Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego [...] od wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 lutego 2000 r. [...]

o d d a l i ł rewizję nadzwyczajną.

U z a s a d n i e n i e

Minister Gospodarki decyzją z dnia 14 lipca 1999 r., wydaną w trybie art. 127 KPA, utrzymał w mocy własną decyzję z dnia 6 kwietnia 1999 r., którą stwierdził nieważność orzeczenia nr 30 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 24 maja 1948 r. o przejęciu na własność Państwa w części dotyczącej przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. W uzasadnieniu tej decyzji Minister stwierdził, że postępowanie w sprawie przejęcia tego przedsiębiorstwa zostało wszczęte w dniu 2 października 1947 r., kiedy to zdecydowano, iż postępowanie nacjonalizacyjne będzie prowadzi-

ne na podstawie art. 3, a nie na podstawie art. 2 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o nacjonalizacji podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz.U. Nr 3, poz. 17, ze zm.). Dopiero ta zmiana kwalifikacji podstawy prawnej przejęcia przedsiębiorstwa, zdaniem Ministra, otwierała drogę do orzeczenia o przejęciu przedsiębiorstwa, a ponieważ postępowanie to zostało wszczęte po dniu 31 marca 1947 r., to przejęcie przedsiębiorstwa nastąpiło z rażącym naruszeniem prawa, a konkretnie z rażącym naruszeniem art. 3 ust. 6 ustawy nacjonalizacyjnej. Minister stanął na stanowisku, że zmiana podstawy prawnej przejęcia przedsiębiorstwa była dopuszczalna w świetle § 47 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa (Dz.U. Nr 16, poz. 62), jednakże zmiana ta mogła odnosić się do tego samego podmiotu, natomiast w tym wypadku zmiana podstawy prawnej odnosiła się do innego podmiotu, co jest niedopuszczalne.

Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 2 lutego 2000 r. [...], wydanym w wyniku skargi Spółki Akcyjnej H.C. w P., uchylił zaskarżoną decyzję Ministra Gospodarki z dnia 14 lipca 1999 r. oraz poprzedzającą ją decyzję z dnia 6 kwietnia 1999 r. W uzasadnieniu tego wyroku Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził w szczególności, iż Minister Gospodarki „wadliwie i sprzecznie z materiałem sprawy przyjął, że istniały jakby dwa podmioty gospodarcze o nazwie H. i Spółka, a mianowicie przedsiębiorstwo niepolskie (niemieckie) i przedsiębiorstwo polskie o tej samej nazwie. Tymczasem (...) fizycznie i prawnie istniał jeden podmiot o wskazanej nazwie i postępowanie nacjonalizacyjne odnosiło się w stosunku do tegoż podmiotu. Początkowo postępowanie to toczyło się wedle procedury przewidzianej dla przedsiębiorstw niepolskich i w takim charakterze wpisane zostało na listę przedsiębiorstw przewidzianych do nacjonalizacji, jednakże jesienią 1946 r., wobec zarzutów zgłoszonych przez pełnomocnika właścicieli przedsiębiorstwa, zostało wykazane, iż właścicielami są obywatele polscy. Zarzuty nie zostały odrzucone, wobec czego już od chwili ich zgłoszenia postępowanie było prowadzone pod kątem zastosowania art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej (...). Zakończenie postępowania nastąpiło przez zgłoszenie wniosku o nacjonalizację w dniu 2 października 1947 r., a zmiana kwalifikacji w końcowym wniosku była dopuszczalna wobec treści § 47 ust. 2 cytowanego już rozporządzenia z dnia 30 stycznia 1947 r. Przyjęcie w zaskarżonej decyzji, iż wszczęcie postępowania nacjonalizacyjnego wobec przedsiębiorstwa H. i S-ka na podstawie art. 3 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. nastąpiło po terminie określonym w art. 3 ust.

6 cyt. ustawy w sposób oczywisty mija się z faktami wynikającymi z materiału sprawy i trafnie zostało zakwestionowane przez stronę skarżącą”.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego pismem z dnia 20 października 2000 r. [...] wniósł rewizję nadzwyczajną od powyższego wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 lutego 2000 r. [...] zarzucając rażące naruszenie: po pierwsze – art. 3 ust. 6 ustawy nacjonalizacyjnej w brzmieniu nadanym temu przepisowi przez art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 20 grudnia 1946 r. (Dz.U. Nr 72, poz. 394), który zmieniał tę ustawę z dniem 30 grudnia 1946 r., w związku z art. 2 ust. 7 ustawy nacjonalizacyjnej, a to wobec ustalenia przez Naczelną Sąd Administracyjny, że dniem wszczęcia postępowania przed Ministrem Przemysłu i Handlu, które zakończone zostało wydaniem orzeczenia Nr 30 z dnia 24 maja 1948 r. o przejęciu (na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej) przedsiębiorstwa na własność Państwa w części dotyczącej przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P., był dzień podniesienia przez pełnomocnika właścicieli przedsiębiorstwa zarzutów co do tego, że dane przedsiębiorstwo nie może być przedmiotem upaństwowienia na podstawie art. 2 ustawy nacjonalizacyjnej; po drugie – art. 7 i art. 11 KPA oraz art. 328 § 2 KPC w związku z art. 59 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. Nr 74, poz. 368 ze zm.), a to wobec braku poczynienia rzetelnych ustaleń co do dnia, który w okolicznościach konkretnej sprawy może być rzeczywiście uznany za dzień wszczęcia postępowania na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej. W konsekwencji, w rewizji nadzwyczajnej, na podstawie art. 57 ust. 2 ustawy o NSA, sformułowany został wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu rewizji nadzwyczajnej podniesiono w szczególności, że:

Po pierwsze – decyzja Ministra Gospodarki stwierdzająca nieważność orzeczenia nacjonalizacyjnego opierała się na ustaleniu przez ten organ, że w latach czterdziestych doszło do wydania tego orzeczenia na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej w wyniku postępowania wszczętego po dniu 31 marca 1947 r., a więc z oczywistą obrazą art. 3 ust. 6 ustawy nacjonalizacyjnej. Naczelną Sąd Administracyjny stanął na stanowisku, że to ustalenie Ministra Gospodarki jest wadliwe, choć nie uzasadnił go w sposób przekonujący. Równocześnie jednak Sąd ten uznał, że w tej sytuacji zbędne jest wypowiadanie się co do tego, czy orzeczenie nacjonalizacyjne wywołało, czy też nie wywołało nieodwracalnych skutków prawnych w rozumieniu

art. 156 § 2 KPA.

Po drugie – w rozpoznawanej sprawie niewątpliwie złożona jest kwestia daty wszczęcia postępowania na podstawie art. 2 lub art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej, tym niemniej możliwe jest racjonalne ustalenie tej daty przy uwzględnieniu między innymi następujących okoliczności. Ani ustawa nacjonalizacyjna, ani też rozporządzenie Rady Ministrów z 1947 r. nie precyzują tego, jakie zdarzenie uważa się za dzień wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego. Z tego względu, że w § 81 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. znalazło się odesłanie do niektórych przepisów obowiązującego ówczesnie rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnym (Dz.U. Nr 36, poz. 341), należy mieć na uwadze i to, że także przepisy rozporządzenia Prezydenta RP nic nie stanowiły w kwestii daty wszczęcia postępowania administracyjnego. Pytanie o dzień wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego nie jest istotne w wypadku, gdy upaństwowienie nastąpiło na podstawie art. 2 ustawy nacjonalizacyjnej (w tym wypadku przejście na własność Państwa następowało bez odszkodowania), ma ono natomiast znaczenie zasadnicze, gdy nacjonalizacja nastąpiła w trybie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej (w tym wypadku przejście na własność Państwa następowało za odszkodowaniem). Bowiem art. 3 ust. 6 ustawy nacjonalizacyjnej, w brzmieniu nadanym temu przepisowi przez art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 30 grudnia 1946 r., stanowi, że „orzeczenie w trybie niniejszego artykułu może nastąpić tylko wówczas, jeżeli przed dniem 31 marca 1947 r. zostało wszczęte postępowanie o przejęciu danego przedsiębiorstwa na własność Państwa”. Postępowanie nacjonalizacyjne miało charakter dwuetapowy. Pierwszy etap obejmował, w zależności od przedmiotu nacjonalizacji, naprzód – albo postępowanie przed właściwą ze względu na miejsce położenia mienia wojewódzką komisją do spraw upaństwowienia przedsiębiorstw, albo przed Główną Komisją do Spraw Upaństwowienia Przedsiębiorstw, a od dnia 13 maja 1949 r. już tylko przed Główną Komisją (z mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 maja 1949 r. – Dz.U. Nr 29, poz. 212, które zmieniał rozporządzenie Rady Ministrów z 1947 r.). Natomiast drugi etap postępowania nacjonalizacyjnego, jeżeli w ogóle miał miejsce, toczył się już przed ministrem właściwym ze względu na przedmiot nacjonalizacji. Postępowanie przed właściwą komisją mogło się toczyć w dwóch fazach – naprzód jako postępowanie przygotowawcze, a następnie – w wypadku zgłoszenia praw lub zarzutów przez podmioty uprawnione – także jako postępowanie wyjaśniające. Postępowanie przed właściwą komisją mogło się zakończyć albo przedstawieniem odpowiedniego

wniosku ministrowi, albo oddaleniem wniosku o wpisanie przedsiębiorstwa do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, albo wreszcie skreśleniem przedsiębiorstwa z wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji. Przy czym postanowienie właściwej komisji o oddaleniu wniosku o wpisanie przedsiębiorstwa do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji lub o skreśleniu przedsiębiorstwa z takiego wykazu mogło być następnie przedmiotem postępowania odwoławczego, a także przedmiotem postępowań nadzorczych (na skutek wniosku właściwego ministra o ponowne rozpatrzenie sprawy lub wniosku o wznowienie postępowania).

Biorąc powyższe pod uwagę, można teoretycznie założyć, iż wszczęcie postępowania nacjonalizacyjnego mogło być następstwem jednego z jedenastu następujących zdarzeń: 1) wpłynięcia do właściwej komisji spisu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, który mógł być sporządzony przez podmioty wymienione w § 16 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. w jego pierwotnym brzmieniu, albo wpłynięcia do właściwej komisji wniosku o wszczęcie postępowania nacjonalizacyjnego od podmiotu lub podmiotów wymienionych w § 19 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r., który zawierał dane określone w § 20 tego rozporządzenia; 2) sporządzenia przez przewodniczącego właściwej komisji wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji; 3) zakończenia przed właściwą komisją postępowania przygotowawczego w formie ogłoszenia w wojewódzkim dzienniku urzędowym wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji z danymi dotyczącymi określonego przedsiębiorstwa, ogłoszenia w kształcie takim, jaki i wymagał § 25 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; 4) uwzględnienia odwołania (początkowo) na postanowienie właściwej komisji o oddaleniu wniosku o wpisanie określonego przedsiębiorstwa do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji lub (potem) na postanowienie ustalające, że przedsiębiorstwo nie podlega wpisaniu do takiego wykazu, a w konsekwencji także w związku z ogłoszeniem w wojewódzkim dzienniku urzędowym wykazu przedsiębiorstw z danymi dotyczącymi określonego przedsiębiorstwa, a więc w związku z ogłoszeniem w kształcie takim, jaki wymagał § 25 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; 5) uwzględnienia wniosku właściwego ministra o ponowne rozpatrzenie sprawy zakończonej postanowieniem właściwej komisji o oddaleniu wniosku o wpisanie określonego przedsiębiorstwa do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, a w konsekwencji także w związku z ogłoszeniem w wojewódzkim dzienniku urzędowym wykazu przedsiębiorstw z danymi doty-

czącymi określonego przedsiębiorstwa, a więc w związku z ogłoszeniem w kształcie takim, jaki wymagał § 25 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; 6) uwzględnienia wniosku o wznowienie postępowania zakończonych postanowieniem właściwej komisji o oddaleniu wniosku o wpisanie określonego przedsiębiorstwa do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, a w konsekwencji także w związku z ogłoszeniem w wojewódzkim dzienniku urzędowym wykazu przedsiębiorstw z danymi dotyczącymi określonego przedsiębiorstwa w kształcie takim, jaki wymagał § 25 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; 7) uwzględnienia odwołania od postanowienia właściwej komisji o skreśleniu danego przedsiębiorstwa z wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji; 8) uwzględnienia wniosku właściwego ministra o ponowne rozpatrzenie sprawy zakończonej postanowieniem właściwej komisji o skreśleniu danego przedsiębiorstwa z wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji; 9) uwzględnienia wniosku o wznowienie postępowania w sprawie zakończonej postanowieniem właściwej komisji o skreśleniu danego przedsiębiorstwa z wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji; 10) przesłania przez komisję do właściwego ministra wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, w szczególności w następstwie braku zgłoszenia praw lub zarzutów do wykazu takich przedsiębiorstw w terminie określonym w § 30 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; 11) wpłynięcia do właściwego ministra wniosku właściwej komisji o nacjonalizację określonych przedsiębiorstw (wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji). Trudność we wskazaniu właściwego zdarzenia, jako przesądzającego o wszczęciu postępowania, wynika stąd, że po pierwsze Rada Ministrów uznała wszystkie właściwe komisje (wojewódzkie komisje i Główną Komisję) za organy właściwych ministrów (§ 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.); po drugie, Rada Ministrów stwierdziła, że postanowienia właściwych komisji o oddaleniu wniosku o wpisanie określonego przedsiębiorstwa do wykazu oraz o jego skreśleniu z wykazu mogą być przedmiotem zarówno postępowania odwoławczego, jak i wniosków o ponowne rozpatrzenie sprawy oraz wniosków o wznowienie postępowania; po trzecie, przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. w jego pierwotnej wersji zostały zastąpione innymi przepisami, w których stanowi się o „wszczęciu postępowania”, a następnie po kolejnych nowelizacjach tego rozporządzenia pozostawiono możliwość nieuwzględnienia wniosku o wpisanie do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji w formie postanowienia ustalającego, że przedsiębiorstwo nie podlega wpisowi do wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji.

Ponadto w § 47 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. właściwa komisja została zobowiązana do zmiany w zakresie wskazania podstawy prawnej nacjonalizacji także w momencie wydania postanowienia „o przedstawieniu właściwemu ministrowi wniosku o wydanie orzeczenia o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstw na własność Państwa lub osób prawnych prawa publicznego”, co oznaczało, że inna podstawa prawna mogła zostać podana w wykazie przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, który podlegał opublikowaniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a inna mogła zostać podana we wniosku skierowanym do ministra, a tym samym inna mogła zostać powołana w orzeczeniu ministra, przy założeniu, że minister był związany takim wnioskiem. Innymi słowy, powyżej wskazane okoliczności mogły mieć znaczenie zarówno dla ustalenia daty wszczęcia postępowania, jak i dla ustalenia podstawy prawnej nacjonalizacji. Natomiast nie było możliwe wydanie przez właściwego ministra orzeczenia nacjonalizacyjnego bez uprzedniego przesłania przez właściwą komisję stosownego wykazu przedsiębiorstw lub wniosku o wydanie orzeczenia o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstw na własność Państwa lub osób prawnych prawa publicznego. Należy jednak stanąć na stanowisku, że za dzień wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego w stosunku do określonego przedsiębiorstwa należy uznać a) albo dzień sporządzenia przez przewodniczącego właściwej komisji wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji, w którym są dane pozwalające na identyfikację danego przedsiębiorstwa, a wykaz ten został ogłoszony w wymagany sposób i później przedsiębiorstwo to nie zostało z niego formalnie wykreślone oraz nie doszło do uchylecia postanowienia o jego skreśleniu z tego wykazu; za tym wariantem przemawia to, że działania komisji były uważane za działania podejmowane w ramach kompetencji ministra właściwego do wydania orzeczenia nacjonalizacyjnego; a przeciwko temu wariantowi przemawia to, że postępowanie przed komisją miało charakter postępowania wstępnego – przygotowawczego i samo umieszczenie określonego przedsiębiorstwa w wykazie przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji oraz jego publikacja nie przesądzała jeszcze o tym, że minister wyda orzeczenie nacjonalizacyjne; b) albo dzień, w którym wpłynął do właściwego ministra sporządzony przez właściwą komisję wykaz przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji lub wniosek takiej komisji o wydanie orzeczenia o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa lub osób prawnych prawa publicznego; za tym wariantem przemawia to, że w samej ustawie nacjonalizacyjnej nie ma mowy ani o postępowaniu wstępnym, ani o postępowaniu przed innymi organami aniżeli

właściwi ministrowie, co mogłoby oznaczać, że postępowania te miały charakter "wewnętrznych" postępowań administracyjnych (co zdaje się wynikać z art. 2 ust. 7 ustawy nacjonalizacyjnej w związku z art. 3 ust. 5 tej ustawy oraz § 47 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.).

Należy mieć także na uwadze to, że na gruncie obecnie obowiązujących przepisów KPA, które również nie określają daty wszczęcia postępowania „z urzędu”, w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego przyjęto, iż w tym wypadku „za datę taką można uznać dzień pierwszej czynności urzędowej dokonanej w sprawie, której postępowanie dotyczy, przez organ do tego uprawniony, działający w granicach przysługujących mu kompetencji, pod warunkiem, że o czynności tej powiadomiono stronę” (postanowienie NSA w Warszawie z dnia 4 marca 1981 r., SA 654/81 – ONSA z 1981 r. nr 1 poz. 15).

Po trzecie, w tej sytuacji należałoby stwierdzić, że w stosunku do przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. zostało wszczęte dopiero w dniu 2 października 1947 r. postępowanie w sprawie przejęcia na własność Państwa na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej, kiedy Wojewódzka Komisja do Spraw Upaństwowienia Przedsiębiorstw w P., działając z woli Rady Ministrów oraz w ramach kompetencji Ministra Przemysłu i Handlu, wydała stosowne postanowienie, które zawierało informację o tym, że w stosunku do tego przedsiębiorstwa będzie prowadzone postępowanie w przedmiocie przejęcia na własność Państwa na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej i postanowienie to zostało udostępnione stronom. Natomiast przed dniem 2 października 1947 r. takie postępowanie w stosunku do tego przedsiębiorstwa nie było prowadzone.

Po czwarte, biorąc powyższe pod uwagę, trafna była w rozpoznawanej sprawie decyzja Ministra Gospodarki, w której stwierdzono, że wszczęcie postępowania na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej w stosunku do przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. nastąpiło po dniu 31 marca 1947 r. Natomiast fakt podniesienia jesienią 1946 r. zarzutu przez polski podmiot przeciwny nacjonalizacji, w związku z ogłoszeniem w P. Dzienniku Wojewódzkim Nr 22 z dnia 30 września 1946 r. informacji, że przedsiębiorstwo to ma być przedmiotem nacjonalizacji na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy nacjonalizacyjnej jako przedsiębiorstwo niemieckie, nie może być uznany za równoznaczny z tym, że dane przedsiębiorstwo stało się „automatycznie” przedmiotem postępowania nacjonalizacyjnego prowadzonego na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej, jak to – w opinii rewizji nadzwyczajnej – nietrafnie zinter-

pretował Naczelny Sąd Administracyjny.

Skarżący w odpowiedzi na rewizję nadzwyczajną wniósł o jej oddalenie jako bezzasadnej. W uzasadnieniu tego wniosku skarżący podniósł w szczególności co następuje:

Po pierwsze, rewizja nadzwyczajna została, zdaniem skarżącego, oparta na błędnym założeniu, „że przepisy nacjonalizacyjne nie precyzowały daty wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego”. Tymczasem, z dniem 13 maja 1949 r. weszło w życie rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 maja 1949 r., którego § 1 pkt 14 zmienił dotychczasowe brzmienie § 17 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r.; z tą datą § 17 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. stanowił wyraźnie, że: „1. Wszczęcie postępowania następuje z chwilą przedłożenia wniosków określonych w § 19. 2. Na podstawie wniosków (§ 16) Przewodniczący Głównej Komisji sporządza bezzwłocznie wykazy przedsiębiorstw, które przechodzą lub podlegają przejęciu na własność Państwa lub osób prawnych prawa publicznego”. Wprawdzie nowelizacja ta weszła w życie już po zakończeniu postępowania nacjonalizacyjnego wobec przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P., tym niemniej – w opinii skarżącego – należy mieć na uwadze to, że: „przepis ten miał wprost zastosowanie do postępowań nacjonalizacyjnych prowadzonych na podstawie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa – także tych, które wszczęte zostały przed datą nowelizacji. Moc wsteczna obowiązywania omawianego przepisu wynika z jego treści, a w szczególności z ust. 2 § 17 (...)”; natomiast gdyby przyjąć, że przepis § 17 ust. 1 w jego znowelizowanej wersji „nie miał mocy wstecznej, to byłby on przepisem martwym z uwagi na treść art. 3 ust. 5 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej, w brzmieniu nadanym art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 20 grudnia 1946 r. o zmianie w.w. ustawy nacjonalizacyjnej. Przepis ten bowiem dopuszczał przejęcie danego przedsiębiorstwa na własność Państwa tylko wówczas, gdy przed dniem 31 marca 1947 r. zostało wszczęte postępowanie nacjonalizacyjne”; a w rozpoznawanej sprawie jest poza sporem, że postępowanie nacjonalizacyjne wobec przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. toczyło się także pod rządami rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. przed jego nowelizacją.

Po drugie, rewizja nadzwyczajna zakłada w sposób nieuprawniony dwuetapowość postępowania w sprawach nacjonalizacyjnych, wedle której etap pierwszy, to

postępowanie przed właściwą komisją, a etap drugi, to postępowanie przed właściwym ministrem. Tymczasem należy mieć na uwadze, że § 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. wyraźnie stanowił, iż właściwe komisje działają jako organy właściwych ministrów i równocześnie; a) przepisy tego rozporządzenia zawierały postanowienia zatytułowane „II. Postępowanie”, na który składały się kolejno przepisy dotyczące: A. Postępowania przygotowawczego; B. Ogłaszania wykazów i zgłaszania zarzutów; C. Postępowania wyjaśniającego; D. Postanowienia wojewódzkiej komisji; E. Odwołania; F. Postępowania przed Główną Komisją; oraz postanowienia dotyczące Orzeczenia Ministra o przejściu lub przejęciu przedsiębiorstwa na własność Państwa lub osób prawnych prawa publicznego; b) w § 47 znalazło się przy tym jednoznaczne stwierdzenie, że dopiero na podstawie wyniku postępowania Główna Komisja wydaje postanowienie w sprawie ewentualnego przedstawienia właściwemu ministrowi wniosku o wydanie orzeczenia o przejęciu lub przejściu przedsiębiorstwa albo o jego skreśleniu z wykazu; c) i wreszcie, art. 2 ust. 7 oraz art. 3 ust. 5 ustawy nacjonalizacyjnej wyraźnie stanowił, że orzeczenie właściwego ministra w sprawie przejęcia lub przejścia przedsiębiorstwa „jest ostateczne i nie ulega zaskarżeniu do Najwyższego Trybunału Administracyjnego”. Z powyższego wynika, że „postępowanie nacjonalizacyjne musiało zostać wszczęte wcześniej aniżeli data przekazania postanowienia właściwemu ministrowi”.

Po trzecie, ponadto w odpowiedzi na rewizję nadzwyczajną podkreślono, że „Kierując się przy tym cytowanym w rewizji nadzwyczajnej postanowieniem NSA z dnia 4 marca 1981 r. (SA 654/81) za datę wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego w stosunku do przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. należałoby przyjąć najpóźniej dzień 28 października 1946 r., czyli dzień sporządzenia zarzutu przeciw umieszczeniu przedsiębiorstwa H. i S-ka w wykazie przedsiębiorstw przechodzących na własność Państwa. Mając natomiast na uwadze późniejszy wyrok NSA z dnia 8 grudnia 1999 r. (I S.A./Lu 1262/98 LEX nr 40366), w którym przyjęto, że za datę wszczęcia postępowania z urzędu należy uznać dzień pierwszej czynności procesowej, jaką podjął organ wobec strony, jeżeli brak było zawiadomienia o wszczęciu postępowania w myśl art. 61 § 4 KPA, datę wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego należy wiązać z zamieszczeniem przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. w wykazie przedsiębiorstw przechodzących na własność Państwa w P. Dzienniku Wojewódzkim Nr 22 z dnia 30 września 1946 r.”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rewizja nadzwyczajna nie jest zasadna. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego jest wprawdzie nader lakoniczne, a w szczególności nie zawiera ono bliższego wyjaśnienia kwestii prawnej kluczowej dla treści rozstrzygnięcia w rozpoznawanej sprawie, a mianowicie tego, na jakiej podstawie Sąd przyjął, że w danym wypadku postępowanie nacjonalizacyjne toczyło się na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej już od dnia 28 października 1946 r., czyli od daty zgłoszenia przez pełnomocnika właścicieli przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P., nie odrzuconych przez organ prowadzący to postępowanie, zarzutów przeciwko umieszczeniu tego przedsiębiorstwa w wykazie przedsiębiorstw przeznaczonych do nacjonalizacji w trybie art. 2 ustawy nacjonalizacyjnej, przewidzianym dla nacjonalizacji przedsiębiorstw niepolskich, pomimo że właściciele tego przedsiębiorstwa byli obywatelami polskimi. Tym niemniej, uchybienie to nie posiadało znamion rażącego naruszenia przepisów postępowania (art. 328 § 2 KPC), skoro uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie jest merytorycznie błędne, a treść zaskarżonego rewizją nadzwyczajną rozstrzygnięcia w pełni odpowiada prawu. Przesądzają o tym następujące okoliczności:

Po pierwsze, wydane na podstawie art. 2 ust. 7 i art. 3 ust. 5 oraz art. 10 ustawy nacjonalizacyjnej rozporządzenie Rady Ministrów z 1947 r. zakładało łączne przeprowadzenie postępowania przy przejmowaniu przedsiębiorstw na własność Państwa na podstawie art. 2 (bez odszkodowania) oraz na podstawie art. 3 (za odszkodowaniem) ustawy nacjonalizacyjnej. Dlatego też w przepisach tego rozporządzenia dotyczących zarówno właściwości wojewódzkich komisji do przeprowadzenia postępowania nacjonalizacyjnego (§ 14 rozporządzenia), jak i określających ich obowiązki w zakresie sporządzania i ogłaszania wykazów przedsiębiorstw (§ 17 i § 24 - § 26 oraz § 30 rozporządzenia), a w konsekwencji także zgłaszania praw lub zarzutów dotyczących przedsiębiorstw objętych wykazami (§ 27 - § 28 i § 32 rozporządzenia) oraz przebiegu postępowania wyjaśniającego w tych sprawach (§ 34 - § 46 rozporządzenia) stanowi się równocześnie o przedsiębiorstwach, które „przechodzą” i przedsiębiorstwach, które „przejmuje się” na własność Państwa lub innych osób prawnych prawa publicznego (§ 17 rozporządzenia). Natomiast kwestia podstawy prawnej „przejścia” (art. 2 ustawy nacjonalizacyjnej) lub „przejęcia” (art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej) przedsiębiorstwa na własność Państwa lub innej osoby

prawnej prawa publicznego powinna zostać określona przez właściwą komisję dopiero w jej postanowieniu kończącym postępowanie wyjaśniające, przy czym mogła to być inna podstawa prawna aniżeli wskazana w urzędowym ogłoszeniu wykazu przedsiębiorstw podlegających nacjonalizacji (§ 47 ust. 2 rozporządzenia).

Po drugie, przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. nakładały na właściwe komisje, które działały jako organy właściwych ministrów (§ 2 rozporządzenia), obowiązek ogłoszenia wykazu przedsiębiorstw podlegających procedurze nacjonalizacyjnej w dzienniku urzędowym województwa, na którego terenie położone było dane przedsiębiorstwo, z wyraźnym zastrzeżeniem (§ 25 ust. 3 rozporządzenia), że w ogłoszeniu należy przytoczyć treść przepisów przyznających prawo składania zarzutów przeciwko przejęciu przedsiębiorstwa zarówno właścicielom przedsiębiorstw objętych wykazem (§ 27 rozporządzenia), jak i – w razie ich nieobecności – „krewnym w linii prostej (zstępnym i wstępnym, również dzieciom nieślubnym), rodzeństwu, dzieciom rodzeństwa, małżonkowi, osobom sprawującym zarząd przedsiębiorstwa nieobecnego właściciela oraz udziałowcom i akcjonariuszom spółek handlowych” (§ 79 rozporządzenia).

Po trzecie, w rozpoznawanej sprawie jest poza sporem, że w opublikowanym w urzędowym P. Dzienniku Wojewódzkim Nr 22 z dnia 30 września 1946 r. wykazie przedsiębiorstw przechodzących na własność Państwa umieszczone zostało także przedsiębiorstwo H. i S-ka Spółka z o. o. w P., co właśnie sprawiło, że w imieniu właścicieli tego przedsiębiorstwa w dniu 28 października 1946 r. zgłoszone zostały zarzuty przeciwko traktowaniu tego przedsiębiorstwa jako poniemieckiego, czyli podlegającego nacjonalizacji na podstawie art. 2 ustawy nacjonalizacyjnej. W tej sytuacji, przyjmując, że za datę wszczęcia postępowania administracyjnego „z urzędu” należy uważać dzień, w którym strona została poinformowana przez organ o wszczęciu postępowania administracyjnego (postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 marca 1981 r. – S.A. 654/81) – w danym wypadku byłby to dzień 30 września 1946 r., czyli data publikacji P. Dziennika Urzędowego Nr 22, w którym opublikowano wykaz podlegających nacjonalizacji przedsiębiorstw, a pośród nich także firmy H. i S-ka Spółka z o. o. w P., co potwierdza fakt zgłoszenia w dniu 28 października 1946 r. przez pełnomocnika właścicieli tego przedsiębiorstwa w trybie § 27 ust. 1 rozporządzenia zarzutów przeciwko potraktowaniu tego przedsiębiorstwa jako przedsiębiorstwa poniemieckiego. Oznacza to, że postępowanie w sprawie nacjonalizacji przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. zostało wszczęte jesz-

cze przed dniem 31 grudnia 1946 r., a więc zgodnie z wymaganiem prawnym określonym w art. 3 ust. 6 ustawy nacjonalizacyjnej (w brzmieniu nadanym temu przepisowi przez art. 1 pkt 1 dekretu z dnia 20 grudnia 1946 r. – Dz.U. Nr 72, poz. 394). Natomiast dla oceny daty wszczęcia postępowania nacjonalizacyjnego w rozpoznawanej sprawie nie może mieć znaczenia to, że właściwa Wojewódzka Komisja do Spraw Upaństwowienia Przedsiębiorstw dopiero w dniu 2 października 1947 r. zakończyła postępowanie w tej sprawie i przedstawiła wniosek o upaństwowienie przedsiębiorstwa H. i S-ka Spółka z o. o. w P. na podstawie art. 3 ustawy nacjonalizacyjnej, bowiem możliwość taką wyraźnie przewidywały przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 1947 r. (47 ust. 2 zdanie ostatnie rozporządzenia).

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² KPC w związku z art. 10 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.) orzekł jak w sentencji.

=====